

Sygn. akt I CSKP 182/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 grudnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mariusz Łodko (przewodniczący)
SSN Marcin Łochowski (sprawozdawca)
SSN Tomasz Szanciło

w sprawie z powództwa M. M.
przeciwko "P. Sp. z o.o. w Ł.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 15 grudnia 2021 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Okręgowego w R.
z dnia 24 stycznia 2019 r., sygn. akt V Ca [...],

**uchyła zaskarżony wyrok w punktach pierwszym i trzecim
i przekazuje sprawę w tej części Sądowi Okręgowemu w R.
do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 8 czerwca 2017 r. Sąd Okręgowy w R. uchylił zaskarżony apelacją powoda wyrok Sądu Rejonowego w R. z 8 grudnia 2016 r., oddalający powództwo M. M. o zasądzenie od P. sp. z o.o. w P. kwoty 54 263,08 zł, i przekazał sprawę Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania. Na skutek zażalenia strony pozwanej Sąd Najwyższy postanowieniem z 13 października 2017 r., I CZ 90/17, uchylił wyrok Sądu Okręgowego, wskazując, iż nic nie stało na przeszkodzie, aby w postępowaniu apelacyjnym zostały przeprowadzone wszelkie istotne dowody, w tym dowód z opinii biegłego, a także aby zostały poczynione konieczne ustalenia faktyczne. Po rozpoznaniu sprawy, wyrokiem z 24 stycznia 2019 r. Sąd Okręgowy zmienił zaskarżony wyrok Sądu Rejonowego w ten sposób, że zasądził od pozwanej spółki P. na rzecz powoda kwotę 54 263,08 zł wraz z ustawowymi odsetkami od 25 maja 2016 r. do dnia zapłaty, odrzucił apelację powoda w pozostałej części oraz orzekł o kosztach postępowania.

Sąd Okręgowy oparł swoje rozstrzygnięcie na następujących ustaleniach faktycznych i rozważaniach prawnych:

W dniu 10 lipca 2011 r. między T. sp. z o.o. sp.k. w S. a P. została zawarta umowa sprzedaży i dostawy kruszywa naturalnego na budowę autostrady [...]. Zgodnie z jej warunkami rozliczenie odebranego materiału miało nastąpić na podstawie potwierdzonych przez kupującego dokumentów WZ wystawionych przez sprzedawcę. Wynagrodzenie miało być płatne w terminie 30 dni od daty wystawienia prawidłowo wystawionej faktury. Za dzień zapłaty faktury była uznawana data wykonania przelewu z rachunku bankowego kupującego (§ 6 umowy). Pismem z 11 czerwca 2014 r. spółka T. skierowała do P. ostateczne przedsądowe wezwanie do zapłaty kwoty 1 199 212,35 zł należnej z tytułu odsetek w wysokości ustawowej, wynikających z nieterminowej zapłaty kwot, których wysokość, daty wymagalności i daty zapłaty zostały szczegółowo określone w nocie odsetkowej nr (...) z 19 maja 2014 r. W odpowiedzi pozwana spółka podała, że w stosunku do spółki T. posiada roszczenie z tytułu kar umownych za opóźnienia w dostawie kruszyw oraz z tytułu tego, że dostawy nie obejmowały całej ilości zamawianego kruszywa. Jednocześnie P. skierowała do T. wezwanie do zapłaty kary umownej w wysokości 1 746 415,50 zł, w terminie 7 dni od otrzymania wezwania. W dniu 20 marca 2015 r. pomiędzy T. (cedentem) a S. R.,

J. F. i M. M. (cesjonariuszami) została zawarta umowa przelewu wierzytelności. Na jej podstawie cedent przelał na rzecz cesjonariusza przysługujące mu wierzytelności w postaci odsetek z tytułu nieterminowego regulowania zobowiązań przez P. w łącznej wysokości wyliczonej na dzień podpisania umowy cesji na 1 200 000 zł, a wynikające z opóźnień w zapłacie faktur VAT, wymienionych szczegółowo z załączniku nr 1 do umowy (§ 1 umowy cesji). Cesjonariusze oświadczyli, że nabywają wierzytelności na zasadach solidarności (§ 6 umowy cesji). Pismem z 20 maja 2016 r. S. R., J. F., i M. M. skierowali do pozwanej spółki wezwanie do zapłaty kwoty 111 613,30 zł w terminie 3 dni. W uzasadnieniu wskazali, iż na mocy umowy cesji wierzytelności z 20 marca 2015 r. spółka T. przelała na ich rzecz wierzytelność wynikającą z nieterminowego uregulowania faktur o nr (...), (...), (...), (...), (...), (...), (...), (...), (...), (...), (...) i (...).

Sąd Okręgowy uznał, że powołany w § 1 umowy cesji załącznik nr 1 to zestawienie not odsetkowych, których wiarygodność w toku procesu nie była podważana przez żadną ze stron i które to zestawienie było do dyspozycji Sądu Rejonowego. Charakter tego zestawienia potwierdził również świadek A. S.. Oznacza to, że - wbrew twierdzeniom Sądu pierwszej instancji - materiał dowodowy dawał możliwości indywidualizacji wierzytelności, która stała się przedmiotem przeniesienia umową cesji. Wskutek opóźnienia w zapłacie faktur nr (...)23, (...)24, (...)25, (...)78, (...)01 oraz nr (...)6 i (...)01.1 odsetki za opóźnienie wynoszą łączną kwotę 57 320,58 zł, co wynikało z opinii biegłego. Sąd Okręgowy za chybiony uznał zarzut przedawnienia roszczenia podniesiony przez pozwanego, wskazując, że pozwany nie wskazał przesłanek, które według niego legły u podstaw zarzutu przedawnienia, nie wskazując tym samym ani początkowej, ani końcowej daty terminu przedawnienia.

W skardze kasacyjnej pozwany zaskarżył wyrok Sądu Okręgowego w całości, wnosząc o jego uchylenie i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie powództwa w całości wraz z orzeczeniem zwrotu przez powoda zapłaconych 5 marca 2019 r. należności w kwocie 79 304,14 zł tytułem wykonania wyroku Sądu Okręgowego z 24 stycznia 2019 r. przy jednoczesnym uwzględnieniu kosztów

postępowania. Ewentualnie pozwany wniósł o uchylenie w całości wyroku Sądu Okręgowego i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Skarżący zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu naruszenie przepisów prawa materialnego i procesowego, tj.:

1) art. 481 § 1 i 2 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie mimo braku ustaleń co do okoliczności faktycznych objętych hipotezą tego przepisu (okresu i daty początkowej opóźnienia), a jednocześnie art. 6 k.c. w zw. z art. 481 § 1 i 2 k.c. zastosowanym, mimo że brak ustaleń i materiału dowodowego wykazującego zaistnienie i okres opóźnienia, w tym od kiedy należność, której dotyczyć ma opóźnienie była wymagalna;

2) art. 117 § 2 k.c. w zw. art. 118 k.c. i art. 120 § 1 k.c. polegające na nieuwzględnieniu zgłoszonego w toku procesu przynajmniej dwukrotnie (w pierwszej i drugiej instancji) zarzutu przedawnienia roszczenia odsetkowego;

3) art. 232 k.p.c. przez uznanie, iż pozwana spółka dopuściła się opóźnienia w zapłacie należności objętych fakturami wyszczególnionymi w nocie odsetkowej nr (...) z 19 maja 2014 r. wyłącznie na podstawie jednostronnych twierdzeń tejże noty;

4) art. 481 § 1 i 2 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie tych przepisów, podczas gdyby nawet istniały podstawy do rozeznania opóźnienia w zapłacie ze strony pozwanej wynagrodzenia za świadczenia niepieniężne spółki T., przysługiwałyby jej co najwyżej odsetki za opóźnienie w zapłacie w transakcjach handlowych, stosownie do przepisów szczególnych wyłączających stosowanie art. 481 k.c.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powód wniósł o odmowę przyjęcia skargi do rozpoznania, względnie oddalenie skargi oraz zasądzenie od skarżących kosztów postępowania kasacyjnego.

Postanowieniem z 2 czerwca 2020 r. Sąd Najwyższy odrzucił skargę kasacyjną w części dotyczącej punktów 2 i 4 zaskarżonego wyroku.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. W pierwszej kolejności należy odnieść się do podnoszonego przez pozwanego zarzutu naruszenia art. 117 § 2 k.c. w zw. art. 118 k.c. i art. 120 § 1 k.c.,

polegającego na nieuwzględnieniu zgłoszonego w toku procesu zarzutu przedawnienia roszczenia odsetkowego.

Odsetki za opóźnienie mają charakter świadczenia okresowego, które - jak podnosi się w piśmiennictwie i judykaturze (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 16 stycznia 2005 r., III CZP 42/04, OSNC 2005, nr 9, poz. 149) - charakteryzuje zależność rozmiaru należności od upływu czasu oraz układanie się świadczeń w szereg kolejno po sobie wymagalnych świadczeń, przy czym mają one występować w równych odstępach czasu. Pogląd o okresowym charakterze odsetek za opóźnienie wywodzony był początkowo przez Sąd Najwyższy z treści 360 k.c., który jednakże nie dotyczy odsetek ustawowych, a więc odsetek za opóźnienie, lecz odsetek umownych tzw. zwykłych, należnych za korzystanie z cudzego kapitału (wyrok Sądu Najwyższego z 26 sierpnia 1976 r., III CRN 181/76, OSNCP 1977, nr 4, poz. 78, poz. 33). Odstępując od tej argumentacji, w późniejszym orzecznictwie przyjęto, że okresowy charakter odsetek za opóźnienie przejawia się w tym, że z każdym dniem opóźnienia powstaje wobec dłużnika odrębne roszczenie o odsetki, które jest także od tego dnia wymagalne i od tego dnia zaczyna się przedawniać (zob. m.in. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 26 stycznia 2005 r., III CZP 42/04, oraz uchwały Sądu Najwyższego: z 5 kwietnia 1991 r., III CZP 21/91, OSNC 1991, nr 10-12, poz. 121; z 9 listopada 1994 r., III CZP 141/94).

Zgodnie z zasadą, którą wyraża art. 118 k.c., termin przedawnienia dla roszczeń o świadczenia okresowe wynosi trzy lata. Według tej zasady, niezależnie od charakteru długu głównego, ulega przedawnieniu roszczenie o odsetki za opóźnienie.

2. Sąd Okręgowy w zakresie sformułowanego przez stronę pozwaną zarzutu przedawnienia wskazał jedynie, że jest on bezzasadny, ponieważ pozwana spółka nie wykazała przesłanek, które legły u podstaw tego zarzutu, nie wykazując tym samym ani początkowej, ani końcowej daty terminu przedawnienia. Takie stanowisko Sądu drugiej instancji jest oczywiście nieprawidłowe.

Zarzut przedawnienia (art. 117 § 2 k.c.) jest zarzutem prawa materialnego; uznawany jest za prawo podmiotowe kształtujące. Skorzystanie z tego prawa

zależy wyłącznie od dłużnika, od jego bowiem woli zależy, czy oświadczy, że uchyli się od zaspokojenia roszczenia. Oświadczenie takie jest aktem jednostronnym i trwale kształtuje sytuację prawną przeciwnika. Do oświadczenia o uchyleniu się od zaspokojenia roszczenia stosuje się zasady obowiązujące przy składaniu oświadczeń woli (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 sierpnia 2004 r., V CK 38/04). Skuteczne oświadczenie woli dłużnika (art. 61 k.c.), wyrażone przez każde zachowanie się, które ujawnia jego wolę w sposób dostateczny (art. 60 k.c.), pozbawia roszczenie cechy zaskarżalności; roszczenie przekształca się w roszczenie naturalne. Roszczenie istnieje co prawda nadal jako skuteczny tytuł do żądania świadczenia, ale traci ochronę prawną, co oznacza, że nie może być dochodzone przy zastosowaniu przymusu państwowego (wyrok Sądu Najwyższego z 22 lutego 2019 r., IV CSK 152/18).

Zatem dla skutecznego podniesienia zarzutu przedawnienia wystarczające jest złożenie przez dłużnika oświadczenia woli o uchyleniu się od zaspokojenia skonkretyzowanego roszczenia ze względu na jego przedawnienie (art. 117 § 2 k.c.). Wbrew stanowisku Sądu Okręgowego, dłużnik nie ma obowiązku „wykazać przesłanek, które legły u podstaw tego zarzutu”, ani wskazać początkowej i końcowej daty terminu przedawnienia. Skutek, o którym mowa w art. 117 § 2 k.c., powstaje w razie złożenia przez dłużnika oświadczenia woli, o ile oczywiście upłynął termin przedawnienia, i nie jest konieczne spełnienie innych przesłanek. Takie oświadczenie zostało złożone przez pozwaną spółkę w toku postępowania. Rolą sądów *meriti* była natomiast ocena, czy dochodzone przez powoda roszczenie uległo przedawnieniu. Dla dokonania tej oceny istotne jest ustalenie, od kiedy roszczenie stało się wymagalne. Ten moment bowiem, co do zasady, przesądza o początku biegu terminu przedawnienia (art. 120 k.c.). Długość terminu przedawnienia również wynika z przepisów prawa (art. 118 k.c.). Te elementy są wystarczające do oceny tego, czy zarzut przedawnienia został podniesiony skutecznie.

Analizując kwestię przedawnienia, Sąd Okręgowy w ogóle nie wskazał, od jakiej daty rozpoczął się, w jego ocenie, bieg przedawnienia roszczenia strony powodowej o zapłatę dochodzonej pozwem kwoty (nie określił terminu wymagalności tego roszczenia), uwzględniając przy tym specyficzny charakter

odsetek, jako świadczenia okresowego. Nie dokonał również kwalifikacji prawnej tego roszczenia z perspektywy art. 118 k.c. i nie przesądził z upływem jakiego terminu roszczenie powoda ulegało przedawnieniu. Brak jakichkolwiek ustaleń faktycznych i rozważań prawnych w tym zakresie wyklucza dokonanie kontroli kasacyjnej zaskarżonego wyroku, co przesądza o zasadności zarzutu naruszenia art. 117 § 2 k.c. w zw. z art. 118 i 120 § 1 k.c.

3. Z tych przyczyn słuszny jest również podnoszony przez pozwanego zarzut naruszenia art. 481 § 1 i 2 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie mimo braku ustaleń co do okoliczności faktycznych objętych hipotezą tego przepisu, tj. okresu i daty początkowej opóźnienia. Takie elementarne ustalenia nie zostały bowiem przez Sąd drugiej instancji poczynione. Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika jedynie, że na skutek opóźnienia w zapłacie bliżej określonych faktur odsetki za opóźnienie wynoszą łączną kwotę 57 320,58 zł. Sąd Okręgowy powołał się w tym zakresie na opinię biegłego sądowego, której wnioski nie zostały jednak ujęte w stanie faktycznym sprawy.

Kwestia wymagalności odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego, którego termin został oznaczony, była przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego w wyroku z dnia 8 marca 2002 r., III CKN 548/00, OSNC 2003, nr 5, poz. 60. Sąd Najwyższy wyjaśnił, że w każdym wypadku opóźnienia się ze spełnieniem świadczenia wierzyciel - jak wynika z art. 481 k.c. - może żądać świadczenia ubocznego w postaci odsetek za opóźnienie. Wspomniane odsetki należą się za cały okres opóźnienia, począwszy od dnia wymagalności długu. Przepis art. 481 § 1 k.c. obciąża dłużnika obowiązkiem zapłaty odsetek bez względu na przyczyny uchybienia terminowi płatności sumy głównej. Sam fakt opóźnienia przesądza więc o tym, że wierzycielowi należą się odsetki. Odsetki te stają się wymagalne pierwszego dnia po upływie terminu wymagalności roszczenia głównego, z tym że w pierwszym dniu opóźnienia powstaje roszczenie tylko o odsetki za ten dzień. W razie dalszego opóźnienia proces powstawania tego roszczenia toczy się dalej; wierzyciel nabywa prawo do odsetek oddzielnie za każdy kolejny dzień przez cały okres opóźnienia. Odsetki uzyskują tym samym samodzielność w zakresie wymagalności roszczenia i jego przedawnienia, co zostało już wskazane wyżej.

4. Nie sposób też odeprzeć zarzutu naruszenia art. 481 § 1 i 2 k.c. przez jego zastosowanie. Rację ma skarżący, że do 27 kwietnia 2013 r. obowiązywała ustawa z dnia 12 czerwca 2003 r. o terminach zapłaty w transakcjach handlowych (Dz.U. z 2003 r. Nr 139, poz. 1223 ze zm., dalej: u.t.z.t.h.), uchylona przez ustawę z dnia 8 marca 2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 424 ze zm.). Według art. 15 ust. 1 ustawy z 8 marca 2013 r. do transakcji handlowych zawartych przed dniem jej wejścia w życie, tj. przed 28 kwietnia 2013 r., stosuje się przepisy dotychczasowe. Ponieważ umowa między spółkami T. a P. została zawarta 10 lipca 2011 r., do tej umowy zastosowanie znajdą przepisy ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych. Ustawa ta określała m.in. szczególne uprawnienia wierzyciela i obowiązki dłużnika w związku z terminami zapłaty w transakcjach handlowych oraz skutki niewykonania takich obowiązków (art. 1 u.t.z.t.h.), w tym szczególną kategorię odsetek ustawowych za opóźnienie w transakcjach handlowych (art. 4 pkt 3 lit. b u.t.z.t.h.) oraz specyficzne zasady ustalania okresu, za który odsetki te są należne (art. 6-7 u.t.z.t.h.). Co więcej, art. 4a u.t.z.t.h. wprost wyłączał stosowanie art. 481 § 2 k.c. do transakcji handlowych.

Również w tym zakresie w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku brak jakichkolwiek rozważań prawnych, w szczególności co do kwalifikacji umowy z 10 lipca 2011 r. jako transakcji handlowej i przyczyn niezastosowania przepisów ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych. Nie budzi przy tym wątpliwości, że powód może żądać odsetek w wysokości niższej niż należne na podstawie przepisów u.t.z.t.h. i takim żądaniem Sąd jest związany (art. 321 § 1 k.p.c.). Taki sposób ukształtowania rozmiaru żądania nie może jednak rzutować na podstawę prawną rozstrzygnięcia.

5. Oczywiście chybiony jest natomiast zarzut naruszenia art. 232 k.p.c., który dotyczy obowiązku wskazywania dowodów przez stronę i zezwala na dopuszczenie przez sąd z urzędu dowodów niewskazanych przez stronę. W postępowaniu drugoinstancyjnym mógłby on być stosowany tylko odpowiednio, tj. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., a przepis ten nie został powołany w skardze. Poza tym skarżący nie wskazał, która norma zawarta w tym przepisie została przez Sąd Okręgowy naruszona. Jak się wydaje, skarżący odwołuje się do zdania

pierwszego tego przepisu, a więc ciężaru procesowego polegającego na obowiązku wskazywania dowodów przez stronę, na której spoczywa materialny ciężar dowodu (art. 6 k.c.). Jednak adresatami art. 232 zd. 1 k.p.c. są strony i nie jest jasne, w jaki sposób sąd, według skarżącego, naruszył ten przepis. Co więcej, Sąd Najwyższy przypomina, że podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów (art. 398³ § 3 k.p.c.).

6. Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok w części, w jakiej Sąd ten zmienił orzeczenie Sądu Rejonowego oraz rozstrzygającej o kosztach procesu i przekazał sprawę w tej części Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 k.p.c.).